

Лекція № 4

Тема лекції: Організація наукового дослідження в соціальній роботі

План

1. Основні засади організації наукової діяльності
2. Теоретичні методи дослідження в соціальній роботі
3. Емпіричні методи дослідження в соціальній роботі

1. Організація наукової діяльності вимагає вольових зусиль та управлінських талантів. Наука – це «особлива форма людської діяльності, яка склалася історично і має своїм результатом цілеспрямовано відібрані факти, гіпотези, теорії, закони й методи дослідження» [6, 5]. Спираючись на цю думку, можна зробити висновок, що будь-яка сфера людської діяльності задля своєї оптимізації та вдосконалення має включати в себе науковий пошук та дослідження. Соціальна робота не є виключенням.

В цьому контексті вкрай важливим є час та місце початку наукових пошуків у сучасному розмінні цього слова. Так, А. Конверський стверджує: «Найбільш віддалені пізнавальні передумови науки пов'язуються з інтелектуальним стрибком, що відбувся приблизно між VIII – VI століттями до нашої доби у результаті завершення процесу переходу «від міфу до логосу», коли в Древній Греції сформувалися ті раціональні структури, якими ми оперуємо й донині» [6, 7]. Вже в V столітті нашої ери виникають наукові центри в Індії та Китаї, які також значним чином впливають на розвиток та загальне бачення сучасної науки. Так, Аль-Хорезмі написав роботу «Про індійський розрахунок» та популяризував десяткову систему запису чисел.

Більшість наукових досліджень поділяються на фундаментальні та прикладні. Сучасні наукові дослідження в галузі соціальної роботи мають переважно прикладний характер. *Прикладні наукові дослідження* – це «наукова діяльність, спрямована на здобуття й використання знань для

практичних цілей. Безпосередня мета прикладних наук полягає у застосуванні результатів фундаментальних наук при вирішенні пізнавальних та суспільно-практичних проблем» [6, 19]. В наукових дослідженнях з соціальної роботи можна виділити управлінський та методологічний напрямки, які цікаві для оптимізації надання соціальних послуг.

Наукова діяльність в Україні має відповідати як суспільним, так і державним вимогам. Відповідно існує законодавче закріплення наукової діяльності у вигляді **Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»**, який був прийнятий 18 грудня 1991 року. Зазначимо, що: «Цей закон визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку науково-технічної сфери, створює умови для наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення потреб суспільства і держави у технологічному розвитку» [6, 35]. Виходячи з формулювань законодавчого акту, соціальна сфера залишається на другому плані наукової діяльності в нашій країні.

Задля координації науково-дослідницької роботи в країні існувати окремий державний орган. НАН України – «вища наукова організація України, яка організує і здійснює фундаментальні і прикладні дослідження з найважливіших проблем природничих, технічних і гуманітарних наук, а також координує здійснення фундаментальних досліджень у наукових установах і організаціях незалежно від форм власності» [6, 39]. Відтак, НАН координує, регулює та спрямовує науково-дослідницьку роботу в нашій країні.

З урахуванням специфіки господарської діяльності в Україні, Національна академія наук має дванадцять науково-дослідних напрямки, з яких два присвячені гуманітарним наукам. Зазначена ситуація говорить про те, що НАН задає тільки загальні параметри розвитку досліджень в соціальній сфері. Сюди можна віднести: Інститут соціології, Київський університет права, Центр гуманітарної освіти, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса та інші. Так, Інститут соціології має програмно-цільову та конструкторську тематику: «Держава і

громадянин: міра відповідальності, рівні довіри, суспільні настрої», «Громадянське суспільство – особа – держава: методика та проведення соціологічних досліджень».

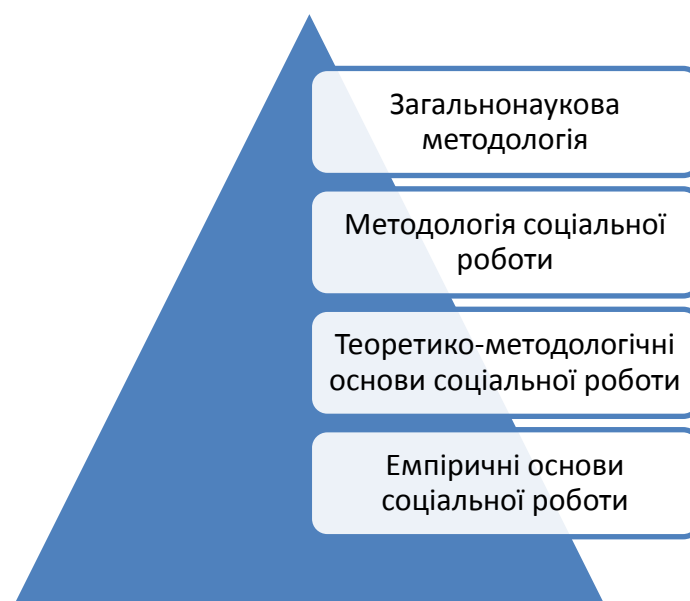
Наукові ініціативи дослідження людської поведінки мають більш регіональний характер. Як, приклад, Центр соціально-психологічних досліджень Житомирського державного університету ім. І. Франка. Приватні дослідницькі центри мають переважно маркетинговий та політичний характер. Разом з цим, розвиток децентралізації та насичення муніципальних бюджетів на місцях має стимулювати наукові дослідження соціальної сфери на регіональному рівні задля її практичної оптимізації.

2. Методологія важлива у кожному напрямку наукової діяльності, так як вона задає базовий вектор розвитку дослідницької роботи. Цілісна картина розвитку наукових пошуків визначає межі відомих обріїв знань, за якими можна спрямувати свої зусилля.

Використовуючи досвід М. Букача та співавторів [1], сукупність методів дослідження в соціальній роботі можна зобразити у наступному вигляді.

Рис. 4.1.

Ієрархічна побудова науки «Соціальна робота» як системи знань

З цієї схеми можна побачити, що соціальна робота є сферою наукової діяльності, яка ґрунтується на практиці та ґрунтовному осмисленні практичного досвіду в професійній сфері.

Дослідницькі центри з психології мають більшою мірою спеціалізовані установи. Так, наявний соціально-психологічний центр збройних сил України. Він розробляє окремі спеціальні методики щодо реабілітації військових та слідкує за їх результативністю. Координація та оприлюднення результатів практичних центрів соціально-психологічної допомоги обмежена статистичною інформацією та таємницею клієнта.

Цікавими за своєю природою є регіональні дослідницькі центри при вищих навчальних закладах. Запорізькі психологи приймають участь у напрямку наукових досліджень в сфері гендерної освіти.

Потрібно зауважити, що центри соціально-психологічних досліджень розвиваються за загальнодержавними напрямками. До них належать: реабілітація інвалідів, робота з обдарованими дітьми та гендерна освіта. Набуває більшої актуальності дослідження та практична реабілітація військовослужбовців. Разом з цим, практично відсутня регіональна специфіка та аналіз соціальних проблем на цьому рівні.

Таким чином, загальна дослідницька база в галузі соціальної роботи має бути консолідованою на регіональному рівні та відповідати вимогам сучасності. Трансформація емпіричного рівня значно змінює загальну картину наукових досліджень в цій сфері.

3. Особливість емпіричних методів дослідження в соціальній роботі полягає в тому, що вони використовуються як в науковій, так і в повсякденній професійній діяльності. **Спостереження** – «це цілеспрямоване, систематичне, активне дослідження предметів та явищ реальної дійсності, які знаходяться в природньому стані або в умовах наукового експерименту» [3, 60]. В соціальній роботі спостереження проводиться за клієнтами соціальної служби, яким надаються патронажні послуги. Практичні

спостереження дають основу для наукових дискусій та теоретичних узагальнень.

Бесіда або інтерв'ю є методами практичного опитування як клієнтів соціальної роботи, так і фахівців в цьому професійному напрямку. Відповідно за допомогою бесіди можна відслідкувати стан клієнта та виділити експертну позицію щодо вирішення проблем в сфері надання соціальних послуг.

Інтерв'ю має супроводжуватись опитувальником, який складається на базі загальнонаукових принципів, методичних рекомендацій та торкається індикаторів проблем клієнта. Розробка та вдосконалення цих опитувальників є методологічною діяльністю, яка має науковий характер.

Тестування є одним з елементів психодіагностики, який входить до складу методик науково-практичного дослідження в соціальній роботі. Розриваючи зміст цього методу, В. Дружинін стверджує: «Психологічний тест включає в себе деяку сукупність завдань, інструкцій: піддослідному – правила роботи з тестом, досліднику – правило організації роботи піддослідного з тестом та правило роботи з даними, а також теоретичний опис з вказаними властивостей, які вимірюються тестом, шкал та методи ведення шкальної оцінки» [3, 157]. З одного боку, тест є готовим інструментом, в якому дослідник виступає лише виконавцем, а з іншого, якісний вимірник стану клієнта соціальної роботи. Тестові завдання можуть торкатись особистісних якостей, поведінки, ціннісних орієнтацій, IQ, профорієнтації та інші. Одними з найбільш вагомих прикладів можна вважати наступні: методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі, Методика КОЗ та інші [4].

Соціальні проблеми та складності в житті клієнта мають достатньо тривалий характер. Відповідно перевага надається **лангітюдному дослідженню**. Воно носить системний та тривалий характер щодо дослідження одного об'єкту. Це дає можливість визначити індивідуальні особливості в житті клієнта соціальної служби. В межах лангітюдного дослідження необхідно використовувати допоміжні методи: спостереження

тестування та інше. Лангітюдне дослідження є копіткою працею, але воно цінне своєю змістовністю та орієнтованістю на об'єкт дослідження.

Динаміка розвитку досліджень в галузі соціальної роботи та зміни в професійному законодавстві визначають необхідність системного застосування **методу аналізу документів**. Він застосовується як на науково-теоретичному, так і на практичному рівні. Основний акцент робиться на огляд та нотування корисних матеріалів в періодичних виданнях в галузі соціальної роботи.

Окремо від інших знаходиться метод **психолого-педагогічного обстеження**. Це комплекс діагностичних процедур, який застосовується для початкового обстеження об'єкта. Доволі часто використовується як додаткова частина освітнього процесу. Воно цікаве своєю комплексністю, а відповідно і можливістю детально описати соціальну проблему. Психолого-педагогічне обстеження може бути *пілотажним, частковим та системним*. Сьогодні психолого-педагогічне обстеження виділяється в окремий напрямок професійної діяльності. Його специфіка полягає в тому, що в комплексі визначаються, як психологічний стан особистості, так і розумові та навчальні здібності людини.

Таким чином, наукові дослідження в галузі соціальної роботи та психології вносять значний вклад в розвиток соціального простору. Практичні дослідження минулого та сьогодення змінили соціальну роботу з громадянського навантаження, благодійної та державної допомоги до самостійного учасника ринкових відносин в сучасному суспільстві.

Література:

1. Букач М.М., Попова Т.С., Клименюк Н.В. Основи наукових досліджень в соціальній роботі. - Миколаїв: ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – 282 с.
2. Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования: Учеб. пособие. -2-е изд., испр. – К. : МАУП, 2004. – 216 с.
3. Дружинин В. Н. Экспериментальная психология – СПб. : «Питер», 2000. — 320 с.: ил. — (Серия «Учебник нового века»)
4. Истратова О.Н. Психодиагностика. Коллекция лучших тестов / О.Н. Истратова, Т.В. Эксакусто. – Изд.2-е. – Ростов н/Д.: Феникс, 2006. – 375 с.
5. Краевский В.В. Методология педагогического исследования: Пособие для педагога-исследователя. – Самара: СамГПИ, 1994. – 165 с.
6. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів/ За ред. А.Є. Конверського. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.